

УДК 001.89:025

Д.В. Смерницький,
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ У СФЕРІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуті питання державного впливу на сферу розвитку науково-технічної діяльності, а також адміністративно-правового регулювання проведення наукових та науково-технічних досліджень.

Ключові слова: наукова діяльність, науково-технічна діяльність, державний вплив, адміністративно-правове регулювання.

В статье рассмотрен вопрос государственного влияния на область развития научно-технической деятельности, а также административно-правового регулирования проведения научных и научно-технических исследований.

Ключевые слова: научная деятельность, научно-техническая деятельность, государственное влияние, административно-правовое регулирование.

In the paper the issue of state influence on the sphere of the development of scientific and technical activity, as well as administrative and legal regulation of scientific and scientific and technical researches is considered.

Keywords: scientific activity, scientific and technical activity, state influence, administrative and legal regulation.

Кожна сфера суспільного життя відчуває державний вплив на неї. І навіть коли цей вплив є мінімальним, все одно без державного регулювання в сучасному світі не існує жодних суспільних відносин. Це цілком зрозуміло і справедливо, адже люди на сучасному етапі розвитку вибрали саме державний устрій за основний устрій організації свого буття.

Не є винятком і сфера науково-технічної діяльності, яка розвивалася тисячоліттями та набула на сучасному етапі вельми складної форми, в тому числі включаючи адміністративно-правове забезпечення функціонування цієї сфери.

На становлення науково-технічної діяльності на сучасному етапі розвитку України за нашими переконанням впливають два значні чинники, які саме і забезпечують ту рушійну силу, що завдає відчутного впливу на формування наукових досліджень та науково-технічних розробок.

До першого чинника необхідно віднести прагнення до інтеграції нашої держави в Євросоюз, а другим чинником є проведення антитерористичної операції на Донбасі проти сепаратистів та російської агресії.

У таких реаліях на цей час розвивається Україна та суспільство в цілому.

Беручи до уваги тільки сферу науково-технічної діяльності, варто зазначити, що наше зближення з Євросоюзом залежить від відповідних вимог до науково-технічної продукції, тобто ці вимоги повинні бути однаковими для того, щоб технічний товар вільно перетинав кордони та відповідав нормам, передбаченим на всій території європейського співтовариства.

Так, основним нормативно-правовим актом щодо приведення технічних показників науково-технічної продукції до єдиних вимог Європейського союзу став Закон України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності”, згідно зі ст. 1 якого технічне регулювання визначено як правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов’язкових вимог до характеристик продукції або пов’язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю) [1].

Технічний регламент – це нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов’язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні процедурні положення, додержання яких є обов’язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва.

Варто констатувати, що державні стандарти (національні стандарти) та галузеві стандарти (стандарти організацій України) були визначені згідно зі ст. 1 Закону України “Про стандартизацію” як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [2].

Крім того, відповідно до ст. 4 Закону метою стандартизації є добровільне застосування національних стандартів та кодексів ustalеної практики, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами.

Отже, до прийняття Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності” норми, встановлені у сфері науково-технічної діяльності, а саме щодо технічних вимог до науково-технічної продукції були викладені виключно в нормативних актах, а з прийняттям Закону розподілилися на нормативно-правові акти (технічні регламенти, а також стандарти, на які є посилання в технічних регламентах) та нормативні акти добровільного застосування – національні стандарти та стандарти організацій України [1].

Також згідно зі ст. 17 Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності” в разі, якщо відповідний міжнародний стандарт або настанова чи рекомендація міжнародної організації стандартизації щодо процедури оцінки відповідності відсутня або технічний зміст розробленого технічного регламенту чи процедури оцінки відповідності не відповідає технічному змісту відповідних міжнародних стандартів або настанов чи рекомендацій міжнародних організацій стандартизації щодо процедур оцінки відповідності та якщо технічний регламент або процедура оцінки відповідності може мати істотний вплив на торгівлю з державами-членами СОТ, відповідний центральний орган виконавчої влади, що його (її) розробив, повинен:

невідкладно після оприлюднення проекту технічного регламенту чи процедури оцінки відповідності на своєму офіційному веб-сайті, але не пізніше п’яти робочих днів з дня такого оприлюднення, надати державам-членам СОТ повідомлення про відповідний проект технічного регламенту чи процедури оцінки відповідності за формою, в обсязі та порядку, визначених правилами СОТ;

за запитами компетентних органів держав-членів СОТ надавати їм детальний опис або копії тексту проекту технічного регламенту чи процедури оцінки відповідності, а також, за можливості, зазначати ті частини проекту, в яких він суттєво відхиляється від відповідних міжнародних стандартів або настанов чи рекомендацій міжнародних організацій стандартизації щодо процедур оцінки відповідності;

надати можливість компетентним органам держав-членів СОТ подати письмові коментарі до проекту технічного регламенту чи процедури оцінки відповідності, обговорити такі коментарі за їх запитами та взяти до уваги ці письмові коментарі й результати їх обговорення.

Тобто технічний регламент, який не має аналогів у європейських країнах, при його розробці та введенні в дію повинен бути погоджений із зазначеними країнами з метою створення єдиного поля технічного регулювання науково-технічної продукції та відповідності цієї продукції єдиним європейським вимогам.

Отже, якщо країни створюють єдиний простір для відповідної торгівлі та науково-технічної діяльності, вимоги щодо безпеки, екологічності та ін. до науково-технічної продукції повинні бути однаковими, що спрощує розповсюдження цієї продукції.

Як же вплинуло на розвиток науково-технічної сфери перебування нашої держави практично у стані війни та проведення військових дій? Ми всі добре знаємо, що військові дії завжди змушують країну мобілізуватися та мобілізувати всі свої ресурси, спрямувавши їх на вирішення проблем військово-оборонного характеру.

Так, на сьогодні Україна теж перебуває в такому стані та змушена модернізувати свою науково-технічну діяльність з метою зміцнення та вдосконалення обороноздатності.

Основними відмінностями між періодами до проведення антитерористичної операції та в цей період слугує більш спрощений процес розробки, закупівлі та постановки на оснащення військової техніки і засобів оборонного призначення. Таким чином, до періоду проведення антитерористичної операції військовою техніку розробляли відповідно до державних гостів серії ГОСТ В 15, які були розроблені ще в Радянському Союзі. Більш, так би мовити, "модернізованою" версією цих стандартів став Порядок розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2013 року № 120 [3]. Але все одно цей порядок передбачає проведення робіт згідно із Законом України "Про державне оборонне замовлення" шляхом проведення дослідно-конструкторської роботи за відповідними етапами виконання зазначеного розроблення військової техніки [4].

На наш погляд, зазначений у стандартах та Постанові порядок розроблення продукції оборонного призначення є дещо однобоким, оскільки передбачає проведення розробки лише за державні кошти та шляхом виконання дослідно-конструкторської роботи. Це, з одного боку, робить процес розробки більш надійним та прогнозованим щодо результатів розробки науково-технічної продукції військового призначення, але й потребує чимало часу, в першу чергу, на вирішення питань щодо планування, виділення коштів, відповідного звітування про використання коштів та розробку дослідних зразків техніки.

Одночасно у 2015 році на тлі проведення антитерористичної операції та необхідності скоротити термін розробки військової техніки було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2015 року № 345 Порядок постачання озброєння, військової і спеціальної техніки під час особливого періоду, введення надзвичайного стану та у період проведення антитерористичної операції [5].

Цей Порядок передбачає:

– порядок постачання зразків військової техніки, що розробляються за державним оборонним замовленням;

– порядок постачання зразків військової техніки, що розроблені підприємствами України за власні кошти або кошти іноземної держави, серійне виробництво яких здійснюється для постачання на експорт;

– порядок постачання зразків військової техніки, що розроблені підприємствами України за власні кошти або кошти іноземної держави, серійне виробництво яких не здійснюється;

– порядок постачання зразків військової техніки іноземного виробництва.

Основною новацією зазначеного Порядку є постачання зразків військової техніки, розроблених підприємствами за власні кошти. На наш погляд, це є кроком уперед, адже військова техніка теж може розроблятися не тільки за державні кошти, а й за кошти підприємств, інвесторів тощо.

Тобто ми вважаємо, що і в мирний час є місце визначеному порядку розроблення військової техніки за кошти як державних джерел фінансування, так і не державних, що в підсумку призведе до розвитку оборонного комплексу та науково-технічної діяльності саме у сфері оборони та розробки військової техніки.

Державну політику у сфері науково-технічної діяльності можна констатувати як державне забезпечення цієї діяльності. Так, державне забезпечення науково-технічної діяльності можна розділити на безпосереднє та опосередковане.

Безпосереднім державним забезпеченням науково-технічної діяльності варто вважати діяльність, що вчиняє безпосередній вплив (регулювання) тієї чи іншої ділянки науково-технічної діяльності. Сюди, звісно, належить і правове, а також адміністративно-правове регулювання зазначеної сфери суспільних відносин шляхом створення відповідних нормативно-правових актів, які “прямо” впливають на регулювання суспільних відносин. Крім правових норм, при безпосередньому впливі на відповідну ділянку науково-технічної діяльності варто відзначити “прямий”, тобто безпосередній фінансовий вплив (цілеспрямоване виділення коштів на реалізацію відповідних проектів переважно за рахунок бюджету країни), матеріально-технічний вплив (цілеспрямоване виділення земельних ділянок, будівель тощо для реалізації певного науково-технічного проекту), інформаційний вплив (цілеспрямоване інформування громадськості про здійснення відповідного проекту та важливість його проведення, а також забезпечення державної інформаційної підтримки розвитку проекту) тощо.

Безпосереднє державне забезпечення відповідної сфери суспільного життя у правовому сенсі має такі відмінності – цілком визначені в нормативно-правових актах об’єкт правового забезпечення, суб’єкти правового забезпечення та їх функції.

До другої категорії, визначеної нами, слід віднести опосередкований вплив на певну ділянку науково-технічної діяльності, тобто створення відповідних умов, але без цілеспрямованого втручання у процес відповідних суспільних відносин.

Опосередкований вплив повинен створювати підґрунтя для самостійного розвитку певного напрямку суспільних відносин, і каталізатором створених умов фактично є саме розвиток цих відносин.

Але спробуємо розібратися, коли необхідний безпосередній вплив на розвиток суспільних відносин у науково-технічній діяльності, а коли – опосередкований.

Науково-технічну діяльність умовно можна розділити на фундаментальну та прикладну. До фундаментально напрямку науково-технічної діяльності варто віднести наукові дослідження та науково-технічні розробки в галузі фундаментальної науки, а саме дослідження законів природи, їх співвідношення тощо. Ці дослідження є вкрай важливими для суспільства, але не приносять прямого зиску. Отже, на наш погляд, не потребують безпосереднього втручання в процес фундаментальних науково-дослідних робіт, а тільки створення відповідних умов для існування цієї сфери. У створенні відповідних умов, у першу чергу, ключову роль повинно відігравати адміністративне право. Тобто створення відповідних нормативно-правових актів щодо науково-технічної діяльності та забезпечення з боку органів виконавчої влади загальної організації цієї діяльності. Основне завдання – не заважати розвитку фундаментальної складової науково-технічної діяльності, давати відповідну свободу дослідженням Національної академії наук України та галузевим академіям наук, які засновані та діють на демократичній основі плюралізму думок учених. До опосередкованого впливу належить вплив на фінансове та матеріальне забезпечення проведення фундаментальних досліджень та невтручання в самі процеси планування досліджень, їх проведення, спрямування та звітності, покладаючись на досвід та колегіальне рішення вчених із відповідного питання. І ми цілком підтримуємо таку форму організації фундаментальної науки.

Так, відповідно до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” діяльність Національної академії наук та галузевих академії наук базується на самоврядності та непорушенні свободи наукової творчості [6].

Згідно зі ст. 17 Закону Національна академія наук України є вищою науковою самоврядною організацією України. Вона заснована на державній власності і є державною організацією, створеною як неприбуткова державна бюджетна установа.

Самоврядність Національної академії наук України полягає в:

1) самостійному визначенні тематики фундаментальних і прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, форм організації та проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, формуванні своєї структури, вирішенні науково-організаційних, господарських, кадрових питань, здійсненні міжнародних наукових зв'язків у частині, що не суперечить цьому Закону;

2) виборності та колегіальності органів управління, здійсненні загальними зборами Національної академії наук України функцій найвищого органу управління.

Національна академія наук України за рішенням Кабінету Міністрів України може представляти Україну в міжнародних наукових організаціях (академічних об'єднаннях, фахових союзах, товариствах) як національний член і виконувати відповідні членські обов'язки, в тому числі фінансові – в межах видатків Державного бюджету України на забезпечення своєї діяльності.

Механізм реалізації принципу самоврядності Національної академії наук України визначається у межах, що не суперечать цьому Закону та законодавству.

Національна академія наук України подає Кабінетові Міністрів України разом з висновком Національної ради України з питань розвитку науки і технологій щорічний звіт про результати своєї наукової і науково-технічної діяльності, ефективність управління державним майном, що належить їй на основі права господарського відання, та використання бюджетних коштів.

Найвищим органом самоврядування Національної академії наук України є загальні збори, що складаються з дійсних членів (академіків) та її членів-кореспондентів.

Крім того, відповідно до ст. 18 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” національні галузеві академії наук – Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України – це самоврядні наукові організації, засновані на державній власності, що є державними організаціями, створеними як неприбуткові державні бюджетні установи.

Отже, діяльність національних академії наук в Україні базується виключно на самоврядності та підтверджує нашу думку щодо опосередкованого впливу держави на фундаментальні наукові та науково-технічні дослідження.

Також у всіх наукових закладах можуть створюватися вчені, наукові, науково-технічні та технічні ради, які згідно зі ст. 10 Закону є колегіальним органом управління науковою і науково-технічною діяльністю наукової установи, який виконує консультативно-дорадчі функції. Тобто колегіальне прийняття рішення підтверджує неупереджене та демократичне прийняття рішення щодо відповідних наукових досліджень та цим забезпечує виконання певних функцій безпосереднього державного регулювання, позбавляючи державу прямого впливу на сферу фундаментальних науково-технічних досліджень, і це – цілком правильно, адже наукова думка не може діяти безпосередньо під впливом органів виконавчої влади та її працівників, які мають відповідну суб’єктивну думку з проблем науково-технічної діяльності. Саме самоврядність захищає безпосередній розвиток наукового прогресу та нових наукових відкриттів, які, на перший погляд, можуть здаватися не такими вже й важливими та тими, що приносять користь. Зазвичай, поняття суспільства щодо нових відкриттів, наскільки вони корисні та допомагають нам збагнути буття, приходять дещо із часом.

Необхідно зазначити також, що відповідно до ст. 3 Закону України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” на державному рівні визначено пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року, а саме:

1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави;

2) інформаційні та комунікаційні технології;

3) енергетика та енергоефективність;

4) раціональне природокористування;

5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;

6) нові речовини та матеріали [7].

Коментуючи цей перелік, необхідно звернути увагу, що законодавець окремо виділив фундаментальні наукові дослідження. Отже, можна припустити, що всі інші наведені напрями є прикладними. Тобто у Законі умисно проведено розподіл на фундаментальні дослідження як дослідження, які не втілюються відразу в суспільне

життя, але відіграють провідне значення в розвитку суспільства та держави й впливають на її місце у світовому рейтингу розвинених держав. Також визначені основні напрями прикладних досліджень, які будуть актуальні для розвитку нашої держави до 2020 року і які повинні принести суспільству фінансові та матеріальні здобутки, та в які суспільство цілеспрямовано буде вкладати відповідні кошти з метою окупити витрати на фундаментальні дослідження.

Іншого підходу потребує прикладний напрям науково-технічної діяльності. Так, прикладний напрям науково-технічної діяльності спрямований на впровадження результатів фундаментальних досліджень у практичну діяльність суспільства. Вкладання відповідних коштів, які акумульовані цим же суспільством, потребує повної фінансової та матеріальної віддачі. Отже, на нашу думку, прикладні дослідження потребують безпосереднього впливу з боку держави, в тому числі безпосереднього правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Що ж можна віднести до безпосереднього державного регулювання відповідної сфери діяльності? Це, звісно, створення чіткої системи проведення прикладних науково-технічних досліджень, планування такої діяльності, науково-технічна експертиза відповідних проектів створення науково-технічної продукції, виважене виділення коштів на визначені науково-технічні проекти, безпосередній контроль з боку держави за виконанням плану прикладних науково-технічних досліджень та витрачанням коштів на їх реалізацію, звітування про конкретні результати проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та впровадження результатів у практичну діяльність, налагодження масового виробництва науково-технічної продукції та отримання відповідної фінансової вигоди на покриття витрат на проведення прикладних науково-технічних досліджень та налагодження системи масового виробництва тощо.

Тобто у правових нормах ми повинні закласти систему відповідних правових взаємовідношень між суб'єктами науково-технічної діяльності, яка забезпечить нам виконання перелічених вище складових безпосереднього впливу на прикладні науково-технічні дослідження.

Попри скасування, Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності”, згідно зі ст. 45 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, встановлено форми і методи державного регулювання та управління в науковій і науково-технічній діяльності [8]. Варто зазначити, що розділ V Закону “Про наукову і науково-технічну діяльність” відразу визначає два поняття регулювання та управління, тобто саме так, як ми і визначали, безпосередній – управління, та опосередкований – регулювання впливу на сферу наукової і науково-технічної діяльності.

Основними цілями державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності є:

- 1) забезпечення наукового обґрунтування визначення стратегічних завдань розвитку економіки та суспільства;
- 2) досягнення високого рівня розвитку науки і техніки;
- 3) примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- 4) створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку шляхом використання сучасних досягнень науки і техніки;

- 5) зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- 6) створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової та науково-технічної діяльності;
- 7) забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості;
- 8) сприяння розвитку наукової і науково-технічної діяльності в підприємницькому секторі;
- 9) інтеграція вітчизняного сектора наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та європейський дослідницький простір.

Також до визначеного нами опосередкованого впливу на науково-технічну діяльність як інструменту створення сприятливих умов розвитку науки необхідно віднести згідно зі ст. 47 Закону фінансово-кредитні та податкові інструменти державного регулювання у сфері наукової та науково-технічної діяльності [6].

Держава застосовує фінансово-кредитні і податкові інструменти для створення економічно сприятливих умов для ефективного провадження наукової та науково-технічної діяльності відповідно до законодавства України, забезпечення до 2025 року збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3 відсотків валового внутрішнього продукту – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу.

Державні наукові установи та вищі навчальні заклади звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість з наукових приладів, обладнання, запасних частин і витратних матеріалів до них, реактивів, зразків, наукової літератури в паперовому та електронному вигляді, що ввозяться в Україну для забезпечення власної наукової та науково-технічної діяльності (крім підакцизних товарів).

До безпосереднього впливу на науково-технічну діяльність варто віднести відповідно до ст. 48 Закону те, що фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності здійснюється в Україні за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів установ, організацій та підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом.

Одним із основних інструментів реалізації державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності є бюджетне фінансування. Бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Обсяг його коштів, що спрямовується на наукову і науково-технічну діяльність, щорічно визначається в законі України про Державний бюджет України як частка валового внутрішнього продукту (у відсотках).

Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності в розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України. Частина фінансування, що за рішенням Національної ради України з питань розвитку науки і технологій спрямовується на конкурсне фінансування проектів через Національний фонд досліджень України, щорічно збільшується. Збільшення обсягу грантового фінансування не може відбуватися за рахунок зменшення базового фінансування основної діяльності наукових установ, наукових організацій та наукових досліджень у вищих навчальних закладах, рівень якого враховує щорічний індекс інфляції. Видатки на наукову і науково-технічну діяльність за рахунок державного бюджету є захищеними статтями видатків бюджету.

Кошти державного бюджету виділяються на підтримку основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного

бюджету, проведення наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок університетів, академій, інститутів, фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів.

Бюджетне фінансування наукової та (або) науково-технічної діяльності за рахунок коштів загального фонду державного бюджету спрямовується на забезпечення:

- 1) основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, та наукових досліджень університетів, академій, інститутів;
- 2) виконання окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів.

Базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється для:

- 1) проведення фундаментальних наукових досліджень;
- 2) підтримки найважливіших для держави напрямів прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, зокрема в інтересах національної безпеки та оборони;
- 3) розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності;
- 4) розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової та науково-технічної діяльності;
- 5) збереження і розвитку наукових об'єктів, що становлять національне надбання;
- 6) підготовки наукових кадрів;
- 7) розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах та наукового забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на відповідні органи виконавчої влади;
- 8) забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв.

Отже, безпосередній вплив, у тому числі фінансовий, на сферу науково-технічної діяльності, на наш погляд, крім фундаментальних досліджень, потребує чіткого правового регулювання та відповідної матеріальної віддачі суспільству, яке вкладає відповідні кошти в розвиток зазначеної сфери суспільного життя.

Фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів здійснюється на конкурсній основі, що підтверджує нашу думку про безпосередній адміністративно-правовий вплив на сферу науково-технічної діяльності та прагнення суспільства контролювати вкладені кошти та отримані зиски від використання цих коштів.

Кошти бюджетних програм сприяння розвитку виробничо-орієнтованих наукових установ спрямовуються на:

- 1) фінансування виробничо-орієнтованих наукових установ для забезпечення проведення наукових досліджень, здійснення науково-технічних (експериментальних) розробок;
- 2) розвиток інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності;
- 3) повне або часткове безвідсоткове кредитування інноваційних та інвестиційних проектів виробничо-орієнтованих наукових установ;
- 4) повну або часткову компенсацію відсотків, сплачених виробничо-орієнтованими науковими установами комерційним банкам та іншим фінансово-

кредитним установам за кредитування інноваційних та інвестиційних проектів виробничо-орієнтованих (галузевих) наукових установ.

Порядок використання коштів бюджетних програм сприяння розвитку виробничо-орієнтованих наукових установ для реалізації їх інноваційних та інвестиційних проектів затверджується Кабінетом Міністрів України.

А от створення Національного фонду досліджень України, який визначено згідно зі ст. 49 Закону “Про наукову і науково-технічну діяльність” є опосередкованим впливом на розвиток фундаментальних та прикладних науково-технічних досліджень.

Цей Фонд утворюється з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в межах його повноважень, розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції до світового дослідницького простору, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграції до світової дослідницької інфраструктури, сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, вищими навчальними закладами та представниками реального сектора економіки і сфери послуг, сприяння міжнародному обміну інформацією та вченими, сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів, популяризації наукової і науково-технічної діяльності.

Національний фонд досліджень України проводить оцінку якості та результативності виконання підтриманих ним проектів, створює і підтримує базу даних наукових розробок та досліджень, що ним фінансувалися.

Опосередкований вплив досліджень України на науково-технічну діяльність Фонд здійснює тому, що він надає грантову підтримку:

- 1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук;
- 2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

Тобто все таки Фонд не здійснює планового фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а вибірково підтримує пріоритетні науково-технічні розробки, за умови наявності у ньому відповідних бюджетних коштів.

До безпосереднього державного впливу на сферу науково-технічної діяльності варто віднести відповідно до ст. 56 Закону державні цільові наукові та науково-технічні програми у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Це – основні засоби концентрації науково-технічного потенціалу держави для розв’язання найважливіших природничих, технічних і гуманітарних проблем та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки. Ці програми формуються і виконуються відповідно до Закону України “Про державні цільові програми” [9].

Державні цільові наукові та науково-технічні програми повинні відповідати визначеним у Законі вимогам та проходити цілий комплекс заходів на підтвердження їх доцільності, ефективного використання витрачених коштів та результативності їх виконання. З одного боку, контроль з боку органів виконавчої влади за виконанням

державних цільових програм є досить доцільним, з іншого боку, це є прикладом безпосереднього впливу держави на сферу науково-технічної діяльності.

Також ще однією формою безпосереднього впливу на науково-технічну діяльність є державне замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію згідно зі ст. 57 Закону [9]. Це замовлення формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, у вигляді переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства.

Отже, від початку формування і до реалізації заходів, які включені до державного замовлення, вони контролюються з боку відповідних органів виконавчої влади.

Розглянувши Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо питань державної політики правового забезпечення науково-технічної діяльності, варто зазначити, що норми, які встановлені в Законі, відображають як безпосередній, так і опосередкований вплив на розвиток науково-технічних досліджень. Низка законів України, в тому числі “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, створюють підґрунтя для науково-технічної діяльності, розвитку наукових досліджень та науково-технічних розробок. Більш впливово діють ті нормативно-правові акти, які забезпечують відповідний вплив на конкретну сферу науково-технічної діяльності. Тобто, наприклад, впливають на сферу фінансування або сферу інвестицій, чи сферу інтелектуальної власності в галузі розробки продукції оборонного призначення та безпосередньо приносять у зазначену галузь ефективні механізми розвитку технічних досліджень. Це ще раз підтверджує складність загального механізму і в тому числі адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 14. – Ст. 96.
2. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 31. – Ст. 1058.
3. Порядок розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції : постанова Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2013 року № 120.
4. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 17. – Ст. 111.
5. Порядок постачання озброєння, військової і спеціальної техніки під час особливого періоду, введення надзвичайного стану та у період проведення антитерористичної операції : постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2015 року № 345.
6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2016. – № 3. – ст. 25.
7. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 48. – Ст. 253.
8. Про внесення змін до Закону України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності” : Закон України 01.12.1998 № 284-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 2-3. – Ст. 20 (втратив чинність).
9. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 25. – Ст. 352.

Отримано 14.09.2016

Рецензент Марченко О.С., к.т.н.